

DEBATT

Kraven på god filosofi

Vad kan man tänka sig vinna på att förneka att **Descartes** och **Einstein** eller fysikern **Heisenberg** har försökt besvara samma slags frågor om tingen och betraktaren!? Jo, endast det att man som filosof inte skall behöva känna sig skyldig att veta något om modern fysik.

Jag håller med **Lars Hertzberg** i sista stycket av hans genmäle ovan, men inte om det mesta av den övriga texten.

Det verkar vara utgående från följande två punkter som Hertzberg går till attack bakom sin höjda sköld.

1. "Frågor som är empiriska idag har aldrig varit filosofiska."
2. Alla vetenskapliga frågor är empiriska frågor. (Denna uppfattning delas av de flesta anhängare av filosofen **Ludwig Wittgenstein**).

Påståendet 1 kan omöjligt vara riktigt. Det vore högst besynnerligt att behöva skriva om historien så, att mycket av det som **Platon**, **Aristoteles**, **Descartes**, **Hume**, **Kant**, m.fl. är kända för, utesluts ur filosofin och placeras inom empirisk vetenskap eller något slags protovetenskap, som uttryckligen inte tillhör filosofin. Men lika besynnerligt är det att hävda att deras tankar är filosofiska och därför inte empiriska. Vissa besynnerligheter kan vara befogade för att öka begripligheten av större helheter. Men det gäller inte här. De senaste 60 åren har visat att den "wittgensteinska" ståndpunkten att dra en skarp demarkationslinje mellan filosofi och vetenskap inte har varit fruktbar.

T.o.m. Descartes' metodiska skepticism och cogito är betydelsefulla för empirisk vetenskap emedan de implicerar att de rums- och tidsrepresentationer som används också inom fysiken inte nödvändigtvis hör till de fysikaliska händelser som undersöks, utan till observatören. Just genom relativitetsteorin och kvantfysiken har distinktionen blivit högaktuell inom fysiken.

Vad kan man då tänka sig vinna på att förneka att Descartes, **Einstein** och fysikern **Heisenberg** tampats med liknande frågor om tingen och betraktaren!? Jo, endast det att man som filosof inte skall behöva känna sig skyldig att veta något om modern fysik.

Gemensamma frågor

Humes argumentation för att det inte finns några nödvändiga förbindelser och alltså inga kausala förbindelser följer i en något annan språklig klädedräkt de resonemang som vägledde de matematiker och filosofer som konstruerade den moderna matematikens grundvalar: den formella logiken och mängdläran.

Igen, vad kan man vinna på att hävda att Hume egentligen ställde helt andra frågor än dessa tänkare? Jo, bara det att man ger sig själv rätten att som filosof inte behöva

befatta sig med modern matematik.

Hertzberg kan hävda att man bör göra vissa mera nyanserade distinktioner och att filosoferna aldrig har pretenderat på att säga något om den empiriska verkligheten utan bara försökte klargöra begrepp. Det duger emellertid inte som för-svar. Framför allt därför att också Einstein, Heisenberg och matematikerna **Hilbert** och **Cantor**, då de reformerade begreppen inom sina områden, *inte just i denna viktiga del av sin vetenskapliga verksamhet nödvändigt gjorde anspråk på att säga något om den empiriska verkligheten*. Då måste de ju också enligt Hertzberg ha fungerat som filosofer, vilket han nog också tycks medge. Men hur blir det då med demarkationslinjen?

Naturligtvis hoppades dessa vetenskapare-filosofier att de nya begreppen eller preciseringarna – såsom idén att ersätta uniform rörelse med fritt fall som jämviktstillstånd i mekaniken – skulle visa sig framgångsrika då man tillämpade dem på verkligheten i enskilda fall, d.v.s. inom empirisk forskning och gängse matematisk praxis.

Empirisk relevans

Hertzberg menar att man inte, då det gäller t.ex. Kants och **G.H. von Wrights** idéer om tid, rum och kausalitet, behöver beakta sådant som också framkommer om tid, rum och kausalitet inom modern fysik. Å andra sidan talar Hertzberg om att både filosofer och specialvetenskapare deltar i debatten rörande dessa begrepp (sic!).

Men kan det faktiskt finnas god filosofi som inte ställer liknande krav på sina begreppsliga undersökningar som vetenskaperna gör? Kan filosofin låta bli att bry sig om huruvida dess undersökningar fungerar i konkreta fall (d.v.s. empiriskt) där frågor om sant och osant måste beaktas? Måste inte den filosofiska förståelsen också visa sig vara relevant och fungera då den tillämpas på något i verkligheten? Filosofi som intellektuellt tidsfördriv, intellektuella övningar eller personlig terapi blir resultatet då man befriar sig från svaret att beakta vetenskap och därmed den verklighet som vi alla lever i. Man kan heller inte bara tala om praktiker och språkspel utan att se dem som kopplade till varandra i en kultur. Men då finns det alltid kopplingar också till det empiriska. Det filosofiska studiet av användningen av begrepp bör också kunna avslöja användningar som är dåliga, därför att de strider mot hur man anser att världen fungerar. Demarkationslinjen suddas alltså ut. Filosofer bör ha rätt att inom ämnet (i bästa fall) fungera också som vetenskapare.

Hertzberg ger prov på ett bland wittgensteinianer vanligt missförstånd rörande *matematikens grundvalsfrågor*. Grundvalsprojektet har *aldrig* skakat om eller ifrågasatt vanlig enkel vardagsmatematik. Hela diskussionen om grundvalar pålades naturligtvis från första början kravet att vanlig matematisk praxis måste fungera som den alltid har fungerat. Problemen inom matematikens grunder hade uttryckligen (direkt eller indirekt) att göra med begreppet oändlighet, som följer av ett slags extrapolation av det som fungerar i vardagslag. Den som hävdar att frågan om *oändlighet* bara är en akademisk fråga som saknar relevans i praktiken har helt enkelt fel.

Viktig fråga

Wittgenstein själv arbetade inom grundvalsprojektet för matematiken, men valde att på vissa punkter gå djupare än de flesta andra. Det ledde honom att sedermera se matematiken som en mänsklig verksamhet bland andra. I sin undersökning följde han ett spår som kom att leda honom till ett antropologiskt sett primitivare skikt av språkbruk, där påstående-satser ännu inte hade formats utan språket användes främst för att uttrycka olika uppmaningar. På den nivån särskiljer man ännu inte objekt/(logiskt) subjekt och egenskap/(logiskt) predikat (ontologi/logik). Därför är hans undersökningar

"Kan det finnas god filosofi som inte ställer liknande krav på sina begreppsliga undersökningar som vetenskaperna gör?"

ofta späckade av ytterst vardagliga exempel, vilket kan förleda läsaren till att tro att hans filosofi på något vis har avslöjat att allt egentligen är väldigt enkelt, vardagligt och primitivt och att allt mera intrikat (längre utvecklad matematik, logik, vetenskap) antingen i princip kan återföras på det primitiva eller annars är suspekt. Bägge möjligheterna har appellerat till ett par generationer av filosofistuderande och skapat den o- eller antivetenskapliga tradition utifrån vilken Hertzberg ser på vetenskap och matematik.

Hertzberg har gjort så gott man kan inom den wittgensteinska traditionen och att han har manat fram och slipat sina studerandes och forskares språkliga uttrycksförmåga. Det är traditionen jag här vänder mig emot, inte personen. I vår diskussion om den för Wittgensteins filosofi så viktiga frågan om matematikens grundvalar har Hertzberg på ett klart sätt lyft fram ett par ståndpunkter som gör det lättare att förstå den wittgensteinska traditionens igelkottsattityd och begränsningar.

Patrick Sibelius
är docent och universitetslärare
vid ÅA TkF/IT Åbo Akademi